

ШЫН

1965 ч.
ОКТАБРЬ
3
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 234 (6251).

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нің Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

Өртөө 2 көп.

СОЦИАЛИСТИГ ЭКОНОМИКАНЫҢ КҮЧҮЛҮГ КӨДҮРЛҮҮШКҮНҮ ДЭЭШ

УЛУСЧУ БАШКЫ

Совет башкы бистия Төрөөн чурттувустун бүгү дөжүдөзүнүн дүргүзүндө партия-биле, чон-биле калы чоруп, ажылчы чоннар кижилеринин, өөредиринин хөтөөгө партиянын бирги дузалдыкы, дайынжы болуп, бо-дунга харымсалгалыг болгаш күндүзүгү алым балыктаан. Бистия чурттувустун ыкмачылыктуг улуг-чаагай бүгү дөжүдөзүнүн башкынын төлөтүгү улуг-чуузу кирген.

Коммунист партия, совет чазак амыг үдө коммунизм тургузчузу анык кижилерин өөредирин болгаш кижилерин, чон ортузунга идеолоттуг улуг ажылды чорударын школаларын, дээди болгаш ортук өөредилгелеринин башкыларынга бузуп даякка. Партиянын болгаш улустун ол улуг иделгени башкынын төлөтүгү күсүдөлү туралар.

«Бистия чурттувуса улусчу башкы буржуазия нитилеге мажандар туруп көрбөзүн болгаш турбайн турары база туруп-даа шыдаганы, ындыг бедикте тургустунган турар ужуруг» — деп, В. И. Ленинни чалгыс күтүспеш, башкынын берге болгаш күндүзүгү ажылды бели-биле үнөлөп, бистия партиясы болгаш чазаксы совет башкыны ала баурун, бүгү чонун сагыш салдыкчымы-биле күрөшүп турар. Башкынын педагогиктиг болгаш хей-жиктичи улуг ажылдыга бүгү-түдө таарымчалыг байдалдарын тургузар, амьдырал-чурттага байдалын экижидер база ону мораль болгаш материал талазы-биле деткири дөш партия болгаш чазак, бүгү улус болдунар да түлдери кылып турар. Совет башкыларга озагай тингелдерин көргүзүп, алдар-сугартып аттары тысып, орден-ла-выялар-биле шаңнап келгени, сөөлү чылдары улус өөредилгенин, ажылдакчыларын, чылдагы башкыларын шыкын өстүргөн совет школа башкыларын дугайында улуг сагыш салдыкчынын тодарыг чажектеридир.

Башкынын хүнүн чыл бүрүдө байырларын доктааганы коммунизм тургузарынын өндүр чалай хөтөөгө улусчу башкынын ролун, күш-ажылды бели-биле үнөлөп, оларын угаан-болал согуургалдарын улам долу хандыр дээш партиянын болгаш чазактын доктаамал сагыш салдыкчынын база бир чалынынаткан хөтөөгө болгаш. Бистия башкыларымыс боттарынын байрдалына бо чылы октябрь 3-те, бүгү улус-биле калы, бир дугаар-ла дөмдөп, совет школалар болгаш башкыларын мурдунга сал-

дымган харымсалгалыг сорулга-ларын күсүдөлгөн түнөл, моон сонгааргы сорулгаларын то-дарап көөрдөр.

Тыва АССР-нин башкылары болган улус чырылышымын ажылдакчылары, бүгү совет башкылар-биле бир дөмөй. Башкылар хүнүнүн байырдалын — тургускан дугайында мезгил улуг өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле хүлөө алгаш, бөгүн ону эң баштай дөмдөп турар. Партиянын болгаш чазактын башкынын күш-ажылды бели-биле үнөлөп турарына төлөтүгү харым кылдыр боттарынын күжүн, билин харам чокка чүткүдүгү ажылды турар башкылар болгаш школа коллективтерин бисте тей.

Эрткен өөредилге чылында Ту-раныкы № 1. Кызылдын № 1, 6, 7, Ийн-Талын, Коту-Аксынын болгаш өске-лаа хей школаларын башкылар, коллективтер өөредилге-кижиинилгелерин ажылды эки организастааш, белин түнөлгө чедип алгылаан. Бөре-диге шынарын долу күсүдери чедип ап турар класс улуг-туктуларынын, түс-түс өртөм башкыларыннын саны школалар-ла дыка көзүдөн.

Тывага улус өөредилгенин сай-зырадырыга, Төрөөн чуртуга төлөтүгү анык салгалы кижилеринге бөдүрүчү бүгү күжү, угаан-болалын үндүрүп келген кайгачык чүткүдүгү башкылар бистия школаларында тей. Республикада 37 башкыларга РСФСР-нин болгаш Тыва АССР-нин школаларынын алдарыг башкылар деп атты тывыскаан, тей саныг башкылар өрдөнөр болгаш мездилер-биле, түс ажыг кижилер «Улус өөредилгенин тер-гени» дөмөк-биле шаңнатканы ол дугайын хөтөөлөп турар. Хей саныг башкылар Тыва АССР-нин Дээди Совединин, чөр-чөр Со-веттеринин депутаттары.

Тывага улус өөредилгенин хөтөөгө, анык өскөнүн өөредил-гелеринге боттарынын хей чылдыг күш-ажылды, билин болгаш дүргүлгөзүн берип келген хөтүн башкылар Х. С. Алдын-оол, Е. И. Коштыя, О. О. Нурсат, М. М. Орус, Е. Б. Салым-маа, З. Д. Салогова, Ш. Ч. Саг, Н. Я. Селина, А. Г. Чешуин, И. Ч. Эргил-оол болгаш өскөлдөрүн-лаа бөгүн чоргаарал-биле алап болур.

Педагогтар нарын болгаш харымсалгалыг мергежил чүткүдүгү шигээлди ап, башкы ажылды сагыш-сетилинин ханы өөрдөп бердиген, тургузарын өздөп болгаш кижилер хөтөөгө эки түнөлгө чедип алгылаан, хей-жиктичи хөтөөгө

илекпейлиг кижилер турар хей саныг башкылар бистия чон-устун иделгени болгаш хуудул-гени чаалал ап турар. А. В. Бе-ляков, Л. А. Сат, А. А. Оюн, М. И. Чыргал, М. Ч. Ооржак, А. А. Федченко, Д. К. Кызыл-урут, А. Б. Маскыр, В. О. Бауу-Струн, А. А. Алдын-оол, Е. И. Дмитрива дээш оон өске-лаа хей башкылар боттарынын ажыл-хөтөөгө мастерлери бооп өзүп келген болгаш өсүшпаш турар.

Тыванын башкылары респу-бликанын бүгү-лө аажок улуг социалист чурттуулугуна оларын күш-ажылды киргенин чоргааралар өргөлүг. Оларын мурдунга ам деле салдыкчы турар харымсалгалыг сорулга, бирги ээлчеге 46 муң амыг анык салгалыларын бо чылы өөредип, кижилеринин хөтөөгө чедипкиниг шигитилер дээш күженишкенин ажылдап турар.

Ынчалжак бөгүн — Башкынын хүнүн эң баштай-ла байырлап турар, бистия мурдунга салдык-чы турар сорулгаларын угуш, нарын болгаш харымсалгалыг, анда өн-лө чүткүдүгү, чо-гаалдыкы ажыл, билик мергежил хөтөөгө башкылар ханы билир жүрүлүг. Моон-биле калы, бистия дээди болгаш ортук өөредилге чедипкиниг, школаларынын өөредилге-кижиинил-гелерин ажылдыга ам-лаа улуг чөткөстөр, чазылар, шигитил-леттимиш хей айтырылар бар дээрин утпас керек. Чыл бүрүдө хей саныг тургузарын ол-ла класстарына катал олтурар чорту, өөренишкенин чамдыктарынын билинин кылдырып, тургузарын болгаш аныктарын кижилеринге билин берип чөткөстөр педагогтарын дүрүлөп, оларын улам хей болгаш күженишкенин ажылды негеп турар.

Улусчу башкы дөш Ленинни сагыш салдыкчынын илгерилеп турар Коммунист партияга, Со-вет чазакка, бүгү совет улуска бистия башкыларымыс өөрүп чедипкиниг илгерилеп, ком-мунизм тургузукчулугуна ро-лгөзгө улам илекпейлиг кижилер, анык өскөнүн бөдүрүчү Төрөөн чуртугун төлөтүгү мажандары кылдыр кижилер дээш ка-жыгымын-лаа артык ажылда-рын бирги хүлээлгезин деп көрүп турар. Тыванын школаларын мурдунга бо өөредилге чылдыг тургустунуп турар чүгүдө со-рулга чедипкиниг күсүдери партиянын сагыш салдыкчы-нын бистия башкыларымыс боттары харымзы ол болур.

Силерниң улуг база баштайгы байырлары-биле, эргим башкы-лар!

ССРЭ-нің Дээди Совединин сес-сиязына киржири-биле Кремльге чедип келген совет парламентинин депутаттарын Москвадан күсүк эр-тени өөрүшкүдүгү-биле уткаан. Бис-тия калбак дөмөк Төрөөн чуртувус-тун бүгү-лө чөр болганын депу-таттар совет экономиканы улам ыңай көдүрүшкенин аргаларын тодарыг чу-гаалжып көрү-биле чыгылаанар.

Төгүлүг болгаш алдарыг хүн-өрдө сессия ажылдап эгелээ. СЭКП Төп Комитетинин чокта чаз болуп эрткен сентябрь Пленумунга көдүргөн айтырылар совет амыг-иниң бүрүзүгө бүрүн хамаарыр. Чеди чыл планынын күсүдөлгөн үзгиле улус ажыл-агыйнын бүгү-лө адырларын көжүдөр талазы-би-ле улуг чедипкиниг бистия чон-унаус чедип алган. Совет турт ам чаз беш чыл планынын бөдүрүчү-лүгү турар. 1966—1970 чылдарга ССРЭ-нин улус ажыл-агыйн көжү-дүрүшкени беш чыл планынын та-лазы-биле Директиваларын СЭКП-нин XIII съездин башкалар. Эко-номиктиг тургузукчулугу болгаш совет кижилерин амыдыл дөңгө-лөп дыка бедиринин орунуга чаз улуг башкыны кылдыр негеттешип турар.

Ажыл-агыйнын социалист сис-темазыга тургустунган аргаларын коммунист тургузукчулугун про-грамманы чедипкиниг күсүдери-не долу ажылдаар арганы СЭКП-нин Пленумунун шигитилер дээш.

Энелдиги Совединин хуралы ок-тябрь 1-де эртегинин 10 шакта Эмилдиги Совединин даргазы, де-путат И. В. Спиродович турар да-лааны-биле Кремль театрынын ба-жыныга ачтыгылаан. Националар Совединин хуралы Кремльди Улуг ордузунга Националар Совединин даргазы, депутат А. В. Пейзенин даргазы-биле болуп эрткен.

Сессиялар аразында төсө мөчөз депутаттар Ф. Р. Нолдун, А. А. Арзуманян, М. А. Гусейнов, Х. А. Иргашев, С. В. Нурашев, Х. Т. Турсункулов турар тараак-ка депутаттар бүт кырыга туруп баулаанар.

Чаз сонгустурган депутаттарын бүрүн эргелерин кынап көргөни-ни түнөдиринин дугайында илетке-лди манат комиссиянын даргазы де-путат М. С. Симча Националар Совединин хуралына кылган. На-хичеван АССР-нин Негрмалыкы № 515 округула округтук сонгук-тулары депутат К. С. Гусейновту сонгустуларын иделгени күсүдөлгөч дөш эрткен чылды сентябрьла На-ционалар Совединин чоттаандал-дир кийгыртканын ол дыкнаткан. Ол округула округула чаз сонгук-лар болуп эрткен. Дир кийгырткан депутаттын орунуга депутат кылдыр А. М. Салыков сонгустур-ган.

Өлгө депутат С. В. Бирюзовту орунуга Эстон ССР-нин Салгастын № 357 округула округтук талазы-

биле депутат кылдыр А. П. Валер сонгустурган.

Чаз сонгустурган депутаттарын бүрүн эргелерин палата хүлөөп көргөн.

Палатанын экономиктиг комиссия-зынын даргазынын хүлөөлгөдери-ден калы басыраан ужурунда хо-стаар дугайында депутат О. И. Ива-щенкоун диген Националар Сове-ди хандырган. Националар Сове-дин экономиктиг комиссиянын даргазына Украина ССР-нин Ми-нистрлер Чөвүлелинин Даргазын оралкычында ажылдап турар де-путат Г. П. Бутенко сонгустурган.

Энелдиги Совед болгаш Наци-оналар Соведи дараазында хүн айты-рылар бүт үн-биле хүлөп алган:

1. Улетпурүг эргелеп башкараын экижидер дугайында.

2. ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумун Чалыктарын ба-дылаар дугайында.

Эртегинин 11 шак турда Я. В. Пейзенин даргазы-биле Энелдиги Совединин болгаш Националар Совединин матчышан хуралы Кремльди Улуг ордузунга ачты-гылаан. Хей саныг ачылар анда олтурган, дипломаттыг корусту, совет болгаш амыгы парлалык төлө-лөчкүлөрдүн дожа олуттары бүрүн болган.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Ве-ронин, А. П. Кирилленко, А. И. Но-сигин, М. Т. Мазуров, А. И. Микон, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. А. Суслев, Н. М. Шверник, А. Н. Шеленин, П. Е. Шелест, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Л. Н. Еф-ремов, В. П. Маванназов, Ш. Р. Ра-шидов, Ф. Д. Устинов, Ю. В. Андропов, Ф. Д. Куланов, Б. Н. Пономарев, А. Ф. Руданов олар олуттарын ээле-п, депутаттар болгаш аалчылар оларын алыш чактап, чылы-биле уткаанар.

Сессиянын хүн чуртуну бирги айтырынын талазы-биле — «Улет-пурүг эргелеп башкараын экижи-дер дугайында» ССРЭ-нин Министр-лер Чөвүлелин Даргазынын бирги оралкычы, депутат М. Т. Мазу-ров илеткеп кылган.

Илеткели сөөлүдө ийи палата-ларын каттышкан хуралында ССРЭ-нин Дээди Совединин, комиссиянын депутат Б. Т. Мазуровту даргазы-ны-биле тургуска. Санал-онандар үзгиле депутаттарын кирер санааларын барымдалап көрүшкөн. Хоойлу төлөлдө комиссия баш бүрүнгаар чугаалажып көөр.

«Улетпурүг эргелеп башкараын экижидер дугайында» — сессиянын хүн чуртуну бирги айтырынын па-латаларын түс-түс хуралдарына чугаалажып көөр октябрь 1-те, хүн-дүкүзүгү ийи шакта эгелээ.

Украин ССР-нин Министрлер Чө-вүлелин Даргазы, депутат И. П. Назанец Энелдиги Совединге бир дугаарына санал берген. Улетпурүг эргелеп башкараын улам ыңай эки-жерлерге, планнашынын сайм-рангажыдарычче болгаш улетпур

бүдүрүлгенин экономиктиг илгит бе-ришкенин күшөдирлеринче утган-гил хөтөөлөргө ол чүтүлүг деп са-нып көргөн.

Металлургия, хөмүр даштын, неф-тинин, машина туудуун улетпурүг Украинада дүргөн сайырап турарын оратор дыкнаткан. Ынчалжак, бай-лак чиг-ет курдавырлар, бүдүрү-лгө күчүлери бир өвөс дөре ажыл-датынган болза, республиканын ин-дустриянын чедипкиниг оон-даа артык турар ийи.

Бүдүрүлгелерин амыл-чоруту-галык кооперастар талазы-биле улус ажыл-агый төвүлөдөрүн өвөш-зөс түлдери кылган. Ындыг бол-за-ла, индустриянын адырларына мергежилдиг удурутта биске чөк турган. Адыр бүрүзүгө дүргүлгө солгустукун болза. Бо талазы-биле бүдүрүлгелер хөтөө кырында хоорунга хуруне комитеттери баа-ла бурдулуг.

Планаашкынын чаз система-зын болгаш материалдыг сорулга-дын дугайын оратор чугаалажылаан, ук система чотумчалыг ролду ой-наар дээрин онзалал дөмдөгөн. Львов-Волынь бассейнинин № 9 шахтазына шендел кылдыр ол системаны ажылдап көргөн. Оон му-рунгу ул бүдүрүлгө чери болуучу ажылдагы 30 көргүзүлгө турган. Үш көргүзүлгө: планын, орулгалыг болуп чуртук болгаш продукциянын шынарын арттырып алырын шигитилер. Оон түнө-лгө хөмүр даш тымыжы 16 хууга, дагыдарын күш-ажылдын бү-дүрүлгүзү 22 хууга немей беден.

Чуртук экономиканы улам ыңай көжүдөр, улетпурге база көдөз ажыл-агыйга удуруттугун сайыра-гажылар талазы-биле хөтөөлөргө партия болгаш чазак ажылдап кыл-дышаан, улетпур барынарын база көдөз ажыл-агый продукттарын бү-дүрүп соксаа чокка өөренип, чон-чон амыдырал хөтөөлөргө улам долу хандыктарычче бүгү-лө кү-женишкенин утандырып турар деп. Туркмениянын Компартия-зынын ТК-анын бирги секретары, депутат Б. Овезов чугаалаан.

Улетпурге удуруттуган азе тур-гузарын үзгиле чотумча келген. Амыг туруп турар метолтарын үз-гиле бар аргаларын бүрүн ажыл-даар болушмас болуп берген.

Туркмения — көвөс ажыл-агый-лыг республика деп, оратор онзалал дөмдөгөн. Көвөс арылаар улет-пурчун материал-техниктиг база-зын сайырагажыдары-биле, көвөс арылаар пункттары болгаш за-водтары амыг үнени техниказы-би-ле чөткөлдөр айтыры-биле чотумча сорулгаар бистия республикага ыңчанган аң чугула ужу-дугула. Ындыг түрбүжө, көвөс белектер пункттар аң оожум сайырап, амыг үнени техниказы-биле багай чөткө-лөп турар. Ол чорук көвөзгө хүл-дөп алырын база калалаларын бер-гелдиг, колхозтарга болгаш совхо-зарга таарымча чөк байдаларын тургузуп турар.

Чаз система болза, социалист-ажыл-агыйн башкараын ленин-чи принциптерин улам ыңай кө-жүдөп болушаан, ажылчыларын, инженер-техниктиг ажылдак-чыларын болгаш албан-хандыкча-рын чогаалдык инициативанын бү-гү талазы калбарычче утандырап деп, Армян ССР-нин Министрлер Чө-вүлелин Даргазы, депутат А. Е. Ночинян бөдүрүчү чугаалыга онза-лап дөмдөгөн.

Сөөлү чед чылдарын дүргүзү-ла республиканын улетпурине кол фондур 2,2 катал өскөнүн оратор дыкнаткан. Армениянын улетпур-түс черин курдавырларын ажыл-дышаан, хей адырыг хөтөөлөп болуп берген. Ындыг болза-ла, ре-спубликанын индустриянын эрг-болгаш чаз адырларын атын каш ай-тырыларын шигитилерин негеп турар, ук айтырыларын шигитил-лерин эргелдиг дөмдөгөп барым-далаа принципни моондап кел-ген. Ол чорук экономиканы, тех-никанын болгаш бүдүрүлгенин ор-ганизастарын чаргыткан байдал-дарыга дүшпөй турар-дыр.

Чик улетпурчун экилел-респу-блика министрствозу болза, көвөс арылаарын бар заводтарын чаар-тыр, чаз заводтарын тулар, белектер базаларын сайырадыр айты-рыларын шигитилеринче улуг ки-чөөгөйи утандырап ужурут.

СЭКП ТК-нын чокта чаз бөдүр-эрткен Пленумун шигитилеринин улуг ужу-дугузын Белорус-СР-нин Министрлер Чөвүлелин Даргазы, депутат Т. Я. Киселев бо-дунга саналыга чугаалаан. Ол шигитилерин бүгү совет улус чүгү-лүг деп хүлөп амыг чигенишкенин чөк деп, оратор дөмдөгөн. Бистия партиястын Төп Комитетте улус ажыл-агый сорулгаларын шигитилерин экономиктиг көжүлгөдөн бөдүрүшкенин барымдалап көр-бүшкөн, чаз бүт-биле бутталырып, айтырыларын ханын-биле, бүгү талазы өөренип көрүп турарын Пленумун шигитилерин хөтөөлөп турар-дыр.

Белорусиянын экономикаын хөтөөлөргө тодарыг айтыры-ларын, ыланган республиканын күш-ажыл курдавырларын бөдүр-эжылаарын эргөжөп чугаалаан Т. Я. Киселев дөмдөгөн. Улетпур-чун эргелеп башкараын хей чаз-ла системанын тургусканы бер-гелерин болгаш чаз техникамы ба-гаар бүдүрүлгелерин планнашы-нын чөк болуп турарын дугайын даргазыны мынжы чик хөтөөлөп турар деп, оратор чугаалаан. 45 тонна амыг чүткүт сөөртү авто-мобиль болгаш 60 тонна чүткүт сөөртү болу дүжүр автоөзгөн-нин хөдирлер Белорусиянын ав-тоавозу тургуска турган. Дүрүн шенделгенин үстүдө автомобиль-баз автоөзгөнүн ол хөдирлери белик бүдүрүлгү болгаш бажыг машиналар кылдыр шыгалтыган.

Ындыг болза-ла, оларга тургускан шигитилер экижиге чедип сай-зырагажытынаан ужурунда чаз автомобильлери бүдүрери саалат-турар, ол шигитилерини Ярославльди заводу бүдүргөн.

Эртөм-шигитиле, телевидел-гелерде ажылдага база буудурул-гө чалгыс аай удурутта эргөжөп чугула дээрин оратор онзалал дө-мдөгөн.

Чаз система болза, социалист-ажыл-агыйн башкараын ленин-чи принциптерин улам ыңай кө-жүдөп болушаан, ажылчыларын, инженер-техниктиг ажылдак-чыларын болгаш албан-хандыкча-рын чогаалдык инициативанын бү-гү талазы калбарычче утандырап деп, Армян ССР-нин Министрлер Чө-вүлелин Даргазы, депутат А. Е. Ночинян бөдүрүчү чугаалыга онза-лап дөмдөгөн.

Сөөлү чед чылдарын дүргүзү-ла республиканын улетпурине кол фондур 2,2 катал өскөнүн оратор дыкнаткан. Армениянын улетпур-түс черин курдавырларын ажыл-дышаан, хей адырыг хөтөөлөп болуп берген. Ындыг болза-ла, ре-спубликанын индустриянын эрг-болгаш чаз адырларын атын каш ай-тырыларын шигитилерин негеп турар, ук айтырыларын шигитил-лерин эргелдиг дөмдөгөп барым-далаа принципни моондап кел-ген. Ол чорук экономиканы, тех-никанын болгаш бүдүрүлгенин ор-ганизастарын чаргыткан байдал-дарыга дүшпөй турар-дыр.

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРИН СОВЕТ КИЖИЛЕР ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ ДЕТКИП ТУРАР

УЛУГ ХАРЫҢСАЛГА

АК.ДОВУРАК. (Телефон-биле). СЭКП ТК-ның Пленумунга ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелин Даргазы Н. А. Косыгиниң илет-келине холбаштыр бистия корреспондентиясы «Тыва даг-дугу» ком-бинаттын директору Чимит Байыр-ович ОНДАР-биле кыска беседэ кылган.

Корреспондент: СЭКП ТК-ның Пленумунун материалдары-биле таныгыла ситерик удуртканы-нар бөдүрүлгө чоруп турар бе? Олар: Ону таанытырарын планын көрүп турар бис. Ам-дызында комбинаттыг удуруткучу-лары, түс-түс ажылчылар, инже-нер-техниктиг ажылдакчылар А. Н. Косыгиниң Пленумга кыл-ган илеткелин ханы таныгып эге-лээ.

Айтыр: Ол илеткеле кол чү-силерин болдыраар-биле амыга, чүү болуп турарыл?

Харым: Бир-ле дугаарында, мези болуп турары-биле амыга, улетпур бүдүрүлгелерин удурутуп башкараын чаз чуруму бүдү-рүлгелерин удуруткучуларын, партия болгаш өске-лаа хей-жиктичи организацияларын улуг харымсалгалыг болуп чоруту негеп турар-дыр. Болза-лаа көөргө, бу-дурлаа бурзу моон мурдунга турганындал артык бот-туккай-ла байдалды болуп бээр. Ынча-лаа план күсүдөлгө, экономиканы быжыглар талазы-биле бүгү харымсалгалыг бүдүрүлгенин коллек-тивниг бодунга оонажы бээр.

Боттарынын иштики бар курла-вырларын ажылаарыга дөмөк орун ажиттырап деп болуп тур-мен. Моон мурдунга бистия ком-

бинат болза хөтөө чүвө дээш-ле даг-руда комбинаттын дамбааш, Красноярскиде улус ажыл-агый көжүлгөдө барып чедип тургуже, чуну-лаа хөтү эртип хаар чүвө болгай. Ол чорук бүдүрүлгенин хөтөөлөргө дыка шактыгыт турган.

Айтыр: Планаашкынын чаз чурумун дугайында каныг бол-даларыг силер?

Харым: Кандыг-даа социалистг бүдүрүлгелерин тахууңде деп, бистия комбинаттын бүдүрүл-гө экономиктиг ажыл-чорутулга-га планкыг ажылдарынын чаз саналдагына аргаларын дыка улуг ужу-дугула деп болза-мен. Эш Косыгиниң илеткелде план күсүдөлгөдө кургузун то-дарадынын дугайында кир-тигени санааларын бүрүн деткип турар бис. Ылангыя нияти продук-цияны чедип бүдүргөни барым-далаар көргүзүшкени орунуга бу-

дурүп удурген продукциянын сазып саартыганын барымдала-лар көргүзүп дугайында кончу-ла шык кылдыган-дыр. Ону угу-гаар бистия комбинат болза, кан-дыг-даа арга-биле нияти продук-ция бүдүрери дээш чыдып бербес, а бистия болбаарыдап чоруткан даг-дугушту хүлөп ап турар бү-дүрүлгелерин негелдеш барым-далаар апар-дыр бис. Ындыг болганда, даг-дугуңуң болбаары-разылазынын шынарын экижи-лери биске бирги чергенин айты-рым болуп бээр-дыр.

«Тыва даг-дугу» комбинаттыг продукциянын хөтөөлөп турар за-водтар бистен чүлө хей хөтөө-лөп даг-дугуң өвөс, харын-даа оон шынарын негээр апар болганда, бистия дагыжыларын-даа, даг-дугу болбаарылар фабриканын ажылдакчыларын-даа кол продукция-нык ол талазынче онза кичээ-гей салыр апар.

ганы тургузар дээш кончут чүгү-дүр-дүр. Үстүндө айткан чүгүлөр болза бүдүрүлгенин удурут про-дукциянын шынарын улам эки-жидерине кичээлгени утанды-раар.

Ынчалжак бүдүрүлгенин ажы-зын оон саз

ДЕЛГЕМ ОРУК АЖЫТТЫНГАН

ЧУГУЛА ШИИТПИРЛЕР

БУДАПЕШТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Пленуму доозулган дугайында маанилүү болгон. СЭКП ТК-нын Бирги секретары Л. И. Брежневтин чутазынын допчулалын Венгриянын бүгү төп солуктары парлаан. «Имперализмге удуз демиселге социалисттик чурттарын чангыс экин быжыг-лаары эргежок чугула. Совет Эвил-диния делегей харылаалары. Соци-алисттик системанын артык куштерин илердери болгон ажыгларын эрге-жок чугула. Көдөз ажыг-лаарын кө-дурбейи, коммунизмин тургузарын болаан-даа херээ чок» деп, чугуа-лык кол уктазын илердип турар эгелер-биле ону парлаан.

Венгриянын ада-чуртун улусту-фронтунун «Мадыр Немет» солу-ну СЭКП ТК-нын Пленуму социали-сттик чурттарын политиктиг амыдра-лынын төшүлө турар деп, бодунун тайылбырларына бижээ. Экономия-каны улам ынай кудурерин хандары-нын эрге-ажыктарына таарыштыр социалисттик чурттар дык хой нарын сорулгаларын шийтпирлээр апар. Улетпүрү удузтурун экижидери, планнаашкынын системанын сайы-рангайжыдары болгон улетпүр бугу-рүлгезинге материалдыг илг бээр принциптин ролон куштелдери-ри СССР-де бири чергенин сорулга-

зы болуп турар-дыр деп, ол солун би-жээ. Ол айтырларын харын СЭКП ТК-нын Пленуму чугааш-кан. Экономиктиг реформа ийи ши-тилет системаларынын чарыжына социализмин турустарын быжыг-лаар. Делегейге куш-ажыглык сона-листтик хуваалазын ханылаарына, социалисттик куруелерини амыл-агы-планнарын сыйры болгон кайы-кайызына ажыктыг кылдыр турлаш-тырарына эң дээр байддаларын ол тургузар. Чогум-на харын моон ула-мында Пленумун шийтпирлери де-легейге улут ужуз-дузалыг болур-дур деп, ол онзаалат демдег-лээн.

рык өт-бүлө бурзунде дикэ чазыг болбас. Бидыг эштер-биле тааныш-тымыс-даа. Тожу байлак чер бол-ганда, та кандыг-кандыг ховар казымаларын шыгжап чыдар ыйнаан. Бодунун чажымын чоңга ажалдыг бээр үр эвес дээринге бүтүрүр бис.

— Тожу дугайында бодаллары-мыс колдуунда илереткенисис ол. Чая черге келген кижилер, оң дугайында яны-буру бодалар чүе болгай. Ынчалза-даа Тыванын тускай шынарын бодуна сириген онзаалчак булуң Бай-Тайга дээрин ылап билдирис. Ылангыч менги баштыг Мөңгү-Тайга кай-гамчик-тыр. «Магаданыч Бай-ла-Тайга» деп чоңун ыражып тур-рары чуудат. Хой, ошкү, те-чу-ун колор оттаан белик кашал-дарлыг ол черин кым-даа мадал-ханмас. Бис болза, «Бай-Тайганы көрбүн киж Тываны көрбүн» деп чугаалар бис.

— Тывага келгендериниң со-рулгазын сонургадып болур силер бе?

Ришард Бадовский: — Куш-ажыглыг ымак тыа чоңун амы-дыралым, ажыг-кыжын көрүп, би-лип алгаш, Тыва чуртун, оң киж-илериниң дугайында чаа кынону тырттыр дээр келген бис. Со-рулга ам колдуунда күрөстөндү. Кино болза беш кезекте тургус-тунар. Чоңун чачкылы, турт-тун байлакшылы, аныг-аныг чер-лериниң ажылын кезектерге көр-гүзүр мен. Бо кынону польша чоң удавас көөр.

— Силер бо тырттыр турар кинолары кезектер аайы-биле адаар силер бе, кижээ, тыва ху-решке хамаарышкан кезекти чү дээр силер?

— Эрткен аштанар күнде «Хурш» стадионда Кызыл дүң чери дээр болгон түрөш бисти оңа сонургаган. Каша-гай, мөге эрлерин хуржи орту кирип чогор, оларын арзында бир анык мөгени эскерип каан мен. Таныжарымга, Валентия Куулар дээр болду. Оон адазын уезинде ол кайгамчык мөге кижэ чоразын олустан билп алдым. Соолунда кээп дөрт мөге артка. Ычан мен бодумун кинону бир кезең «Арзыланын оглу» деп адаарып шийтпиредим. Ы-чанга Валентиянын шугурун коңч-ла күзүм мен. Мээң күс-лим хевээр боттанып, Валентия шугулар.

Беседа дээр четтиргениниси оларга илереткен бис.

М. СЕГЕ-МААДЫР.

ЧУРУКТА: Ришард Бадовский чаа кино тырттыргалымын те-зине.

Фото авторуку.

ДАГЛЫГ ЧЕРНИН ЧУРТУ

Чаа сорулгаларнын деннелинге

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП Төп Коми-тетини Москвага чаа доозулган Пленумуну материалдарына төп чехословак солунар бири арнына-рын берип турар. СЭКП ТК-нын Бир-ги секретары Л. И. Брежневтин чу-гаазынын делегейге допчулалын солунар парлаан. «Социализмин экономиктиг хоойлуктарына делгем орук ажыттыган». «Тайбын кам-галаары — Совет Эвилдиниң поли-тиказын үндөйсин», «ССРЭ — бү-гү делегейге тайбын камгалаары дээр», «Эрткен чылдын дүргүзүндө СЭКП-нин политказынын анализ» деп улут эгелерин алаанга Плену-мун материалдарын парлап турар. СЭКП ТК-нын Пленумунга чуга-лашкан экономиктиг айтырларын чугу-за ужуз-дузалыг онзаалат дем-

делгевисаан. «Руде право» солун Пленумга чугаашкан чаа саналдар улетпүрү удузтурун болгон улус ажыг-агымын планнарын улам ынай сайырангайжыдарынын принципна-дыг айтырларынга хамаарып тур-рар деп бижээ.

Совет экономиканы төвүлелдиг планнарын эң-не эртемчи болгон опе-ративтик болур деп, «Рольшине Но-вине» солуп бижээ. Ыдыг план-нашкын бүдүрүлгелерин боду баш минир чоруун калбартыр-биле бол-гаш оларын экономика талазына долу орулгалыг болуру-биле холба-лыг деп, ол солун айткан. Ийи ни-тилет системаларынын арзында эко-номиктиг чарышка социализмин ту-руштарын реформа быжыглар

апар, чүге дээрге иштиги болгон даштыкы талазы-биле ол улут ужуз-дузалыг болур деп, түнелинде бо-долун бижээ.

Улут кичээнгей

БЕЛГРАД. (СЭТА). СЭКП ТК-нын Москвага доозулган Плену-мун түнелдеринге жогулсав пар-лаан улут кичээнгейни са-лып турар. «Брежнев: Бистин куштериниң чаа эзу-биле таарыш-тыр тургузары». «Совет Эви-лдинде бүдүрүлгелерин экономик-тиг бот-ажыг-чоруулазынын эзул-дээн» деп эгелер-биле «Борба» болгон «Политика» солунар СЭКП ТК-нын Бирги секретары Л. И. Бре-жневтин чугаазы билдирер кылдыр допчулай парлаан. СЭКП ТК-нын Пленумун шийтпирлери, улетпүрү эртелеп башкаарынын чаа органи-застиг тургузуу, планнаашкыны болгон экономиктиг ажыды экижи-лер талазы-биле хемчеглер совет ин-дустриянын улам-на чединшигин хөгжүрүгө таарымчалыг арганы тургузуу, аңаа ажычылдан эгелээш, эң-не белик албан-дузалыг удуз-туучуга чедир индустриянын бүгү ажылаачыларын чогашкыч ни-тиазынын эң-не долу илердери-ниг бээр деп, Л. И. Брежневтин чу-гаазында чугаашкыч чери бо солун онзаалат алгай.

Совет даштыкы политказын алыс уктазы чүл дээрге, делегейги соци-алисттик дем калмагзын бүгү хемчег-биле быжыгларын, улустарын хос-талгыч демиселди деткири болур деп, «Борба» биле «Политика» солунар онзаалат демдегел турар.

Тыванын чурумалыг бойдузун солургап, оң куш-ажыглыг анык кижилери-биле таныжар дээр эвээш эвес аалчылар кээп турар. Польша корреспондент Ришард Бадовский биле Москваның кор-респондентин Валентия Школь-ни Тывага эвээш каш хонуктарын эрттирген. Күсүк кааң хунер оларын аңаа чорук кылырныг дика таарымчалыг болгон. Ол үе-ниң иштінде олар ырак, чок ра-йоннарын кезип, улетпүрүнү, ту-дунун, көдөз ажыг-агынын мур-накчы кижилери-биле таныжып, чугаашкыч. Чоокку эрткен хун-нерин бирээнде бис ол коррес-понденттер-биле ужурашкыч, чамдык айтырларын салыр арга-лыг болгон бис. Эш-хуурунчу на-йралдыг беседазын олар Тыва дугайында боттарын бодалда-рын делегергей-биле чугаала-дыр.

— Тыва черин эргип көргөш, хойну билген, сонургаан-дыр си-лер. Ынчалза-даа оң кижилери-ниң хаас-чараш бойдузунуң ду-гайында чүңү чугаалап, кандыг үмөлдөй берип болур силер?

— Бис корреспонденттер бол-галымыста, кай-каш чуртарын, крайларын, обастарын кезип ужурга таварып келген бис. Хей-вир-туш талазы-биле чараш чер-лер бар болтулар. Үнгөн үнүжү кезээде нугаан турар булуктар

база барын көргөн бис. Ынчалза-даа оларын арзында Тыва эң-не чараш мыкаш сагындар-дыр. Каташк-каташкы даглар, ча-лым хаялар арзында көвүктел-дир шурап баткан шапкын хемие-хымын кичээнгейи хараа тут-лас боор. Онзаалат демдегээр кол чүе чоңунуң хүндүлгезили-дир. Каяа-даа баарга амданын ажыг-чемин туткан, арнынарында өр-үшкү чайнаан анык, кыргы кижилер бисти улут хүндүлгез-иле уктуп келир, боттарынны то-роо оолдары дег амыг-чажыг чо-гу-биле хөөрежир-дирлер.

— Тываның кандыг-кандыг су-рагыг кижилери-биле ужурашкан силер? Олар силерни канчар ук-куп хүлээп алганы?

— Тывада сурагыг кижилер эвээш эвес-тир. Карак четпес дел-гем ховуларын шыпкан малдык эзеринде хой-дур. Ыдыг болза-жык Социалисттик Куш-ажыдын Мадырлар-биле ужуражырын көчүрүп көрүр чораш бис. Ол кү-сөт боттанган. Чоң-Хемик ра-йонда Ленин аттыг колхозтун подаларын кезип, колхозчуларын естүрген чагай дүжүдүн көрү-дүр. Ол артында чурттап, амжы-лап турар эш Лопсачал-биле та-ныштымыс. Назымы дөгүзе-даа ам-да серек, сорулгазын чедип алыр дээнде, тура дүшпөс кижэ болду.

Кадарган малы семис-даа-дыр. Ол бодунуң боддалары, кылды ажылын планын биске чугаалап берген. Херээжен Мадыр Кандан Уруде бисти кайгамчык сонурга-ган. Ол харын-даа хой уругларын төрээш, азыраа, ийи дакыр Маа-дыр дээрин оң хөрээнде чайнаа демдектери тайылбыр чокка-ла херечилеп турду. Бистин чедип кээриниң баш удуз билбээ-даа бол хүндүлгезиле хүлээп алган. Тыва чог — аалчыларыга хүн-дүктөлдүг чоң дээрин катаптавас аргажок.

— Тожуга чораш болзуңарза, Тываның ол булуңун дугайында чүңү чугаалап болур силер?

— Тожу — чурумалдыг чер-лерин бирээни-дир. Баштарында үнүш чок тас, бедик тайгаларын эртекш, чавызап башканыныс соонда, үр болзаанда, бүгү тала-ларында ыш-биле бүртүккө чурттакчылыг чер самозеттүн сой-газында көстүп келген. Мурну-да аңаа чораш-даа болзуңарза, Тожу районун тову Тоора-Хем бо-дур деп сагыш даап билп каан бис. Ыштарлыг черин агаары безин арыг. Тожунуң кижилери аңаагына кончуг ымак деп чүвени Кызылга-ла аңдынаан бис. Төрзөн колхозунга чыл буру хой саныг аң-өлүктү дужаап ту-рар мурнакчы аңчылар ында ба-

мөй барганында. Оң чылдага-зын чүл дээрге, мадырларын бү-гү талагыл көргүзүр-биле урай-мерген аргаларын билдиргэ ажыг-лаваанында, союждинин база-ла эрги болганында, дыл-домашын чевенинде.

Семинарда Галина Принцева-ның Людмила Санайичиң чамдык шүлүктөрүн сайгарып көргөн. Оларда шүлүк болур саа-мы-чалан бар дээрин чамдык шүлүк-тер херечилээн. Ылангыч Г. Принцеваның «Инектер» деп шү-лүкүн идеялыг уктазынын ханы-зын, бижиттинген арзынын чаа-зын, эскеринчелин, сос-домашын чевенин семинарын удузтуучу-лары демдегелээн.

Оон-биле казы анык шүлүк-чүлүктүн далаш, бодунга негеледе чок чоруунда «чиг» шүлүктөрүн колдаанын, оң четтестери херек кырынга көргүсүлдү: ка-ракка көстүп келир дүрү-хевир чок, кемчээл узуу, темалары чангыс аай, сос-домашын уктазы билдирис — бо бүгү чүдүлдер эгелеп чоруур авторларын шү-лүктүнде эң-не кол-кол четпес-тер болуп тодаран.

Ол семинар ыдыг янылыг эр-тип, кижикчи кижэ бурзунге солун, ажыктыг болбушаан, аны-як чогаалчыларын, шүлүкчүлери-ни, драматургтарын моон сон-гаар бодалга негелделг, хынам-

чалыг ажылаарына улут өөр-едилг школа болган. Чогаалга сундулуг, аңаа боду-нун салым-чаванын, талантынын шеп, бижип чоруур анык ав-торлар кол кичээнгейи чогуу чүжө угадырлар чогууру? Ол талазы-биле арга-сүмелерин дү-жүлгалыг чогаалчылар эгелеп бижип чоруурларга тодаргай берген.

Чүге бижир мен, кымга би-жир мен, амыч чүдөл, биживей барзыма калдыгы, канчар би-жир мен, салым-чаванын бар бе? Анык автор бо айтырлар-ын ханызы-биле болап алгаш, ам ымак бижир ужурул.

Чамдык анык кижилер мын-чаар база бодатылар боор: «Кол-ла чүе — бижирин-не кабайл, солун-сеткүлге ында-хаа парды-лап чорумза, чогаалчы болу бергенин-не ол. Паралгага үнү-лө турза, чогаалдарынын эки-багы-лаа замал эвес. Бо дээрге болууга негеледе чок, ном-чүкүлери хүндүлөп көрбөш, чогаалды кайы-хамаан чок көр чорук-тур.

Чогаалчы азы шүлүкчү болуру эң-не харысалгалыг, эң-не берге херек. Аңаа салым-чалан, талант херек болурунда аңгыда, хейнү билери, амырларды ханызы-би-ле өөренири чугула.

С. КУСТУГУР.

АМЫДЫРАЛДАН ӨӨРЕНИР

Пекинде байырлал

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат Улус Рес-публиканың тургустууганынын 16 чыл оюн кыдат улус демдегелээн.

Республиканың найысылалы — Пекинде байырлалдыг чыксаалы болган. Ажычтын аңгынын, интел-лигенциянын, Пекин кавызынын районнарын тараачынарын талза-лектерин кыдат найысылал-дын төп шадү — Тяньаньмынга куш-ажылы чединшижериниң дугайын чугаалап турар транспаран-тыларын туткаш, чедип келген.

Улусчу ополчение болгон спорт-чулар шөлө колонналары-биле эр-теген.

Төп илдерге республиканың пар-тиазынын болгон казанын удуз-туучулары турган.

Индонезияга эргилдеин ооралдажышкыны

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА). Джакарта радиозунуң ламчылыгызын барым-даалааш, Ассошиейтэд пресс аге-нт-лелин корреспондентизиниң дымчат-лелин эзулар алдыга, индонез ар-манын кезектеринге деткирттир-ген кезектери сентябрь 30-де Джа-картага бөлүк генералдарын тузуп хорууга, чүге дээр олар күрүне эргилдеин кылдыр болап турган-на болган. АКШ-тын төп разведка эргелериниң инициативызы-биле тур-густунган, «генералдар чөвүлели» ди-

жир чүгөге каттышкан үймээчилер октябрь 5-те, индонез чепсектик куштерин хүндүлө, чурта эрге-та-гырны жепел алырып болан тур-ган.

Контрреволюст эргилдеин бол-дурбай барган индонез армиянын кезектери Джакартада амырларчы чугула черлерин боттарынны кон-трольга алган болгон президент Су-карно база өске-даа индонез удуз-туучулар ол кезектерин камгала-ны да айым чок байдалда турар деп, дымнадыга айтып турар.

Удуртулганы быжыглап турар

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаны Со-циалисттик революциянын чангыс аай партизанын (ПУРСК-нин) на-ционал удузтуугазы партиязын Төп Комитетин тургузар дугайында ай-

тыргыны чугаалажып кирипкен. Ор-ганизастиг айтырларын база көөр. Партиязын национал удузтууга-зын хураалыг бири секретары Фи-дель Кастро чүе чугаалаган.

БИСТИН КАЛЕНДАРЫВЫС

ШЫЛГАРАНГАЙ

С. А. Есенин.

Сергей Есенин

ЧЕЧЕКТЕР

Часкы кезеж. Көктүң ойу. Чараш силер, чечектери! Кайчыл черде мактавас мен, Харын мырай дашка тудай.

Сагымчынын саймааралын Чартыктарын келир кылдыр, Сагалайып, хөлгө-ле-ле, Чайганыңар, шимээр-геңер.

Ах, конгура, сзын доозунуң Сеткилиге ыр бооп келгеш, Чечектерин ыракта деп, Ачыг меңзэ дамчытты бе?

Ыралайын көр, Оожураг, Ыры чокка херээш от-да, Чырып билбес мынашылга Чаагай сөс дег кытыгың чор.

В. Серен-оол очулдураг.

ийи классик башкы школазыга өөрөгөн.

1912 чылдын эгезинде Есенин-ниң Москвага келгеш, литература-музыка бөлүмүнүн киргени, улус-чу университетке бир чартык чыл-да өөрөгени болгон революсттук ажылаачылар-биле чокуулашканы оон амырларынга улут ужуз-дузалыг болгон.

Есенинниң баштайгы шүлүкте-ри 1914 чылда уруглар журналы-на унуп келгизген. 1915 чыл-да оон шүлүктөрүн баштайгы чымыдызы парлаттыган. 1916 чылда Есенин шериге мобилиза-саткан болгон каанымг чазакты дүжүргөн соонда фронтунда эеп чалган. «Фронтта хемчег алыр-тыканынын батальоннарынның би-рээнинде турумда, революция өс-көш. Хаанга алаар болдурган шү-лүк бижиринден ойталаан дээр мени ыдыг батальонга чоруткан турган. Керенскийниң шерин тур-мам-биле кагаш, революцияже кирген мен» деп, Сергей Есенин бижээ.

Төрзөн черинге болгон оон ажыг-ишчилерин бодунуң ымак-шылын кайгамчыктыг ханы сел-кинден эң-не шынчызы-биле болгон уран чечен мергелди-биле Есенин бодунуң чогаалдарына илереткен. Бодунуң сөөлүг шүлүк-териниң бирээнде оон мындаг одуруглары бар:

Бистин черде хову шөлдү Бир-даа катал көргөн кижэ Хадымнарын бутчугажым Халып барып ошаксаар боор. Эң кол чүжөсү — Төрзөн чур-тууче шүлүкчүнүң чүрээ четтик-пейи чүтүп турары ол-дур.

Ол каяа-даа чорашып, Төрзөн чурту дээр бодунуң чоргаларын илеретип чоран. 1922—1923 чыл-

дарда Европаның эвээш каш чурт-тарына болгон АКШ-ка Есенин аян-чорук кылп чорда, совет па-триотизмин дугайында бодал, со-циализм тургузуу турар улут чурт-тун огул мен дээр чоргалар оон сеткил сагымынга улам кытма-ган.

Эрги делегей буступ, чаа делегей төртүтүлүп турар чылдарда хуу тараачын чоңунуң күзөл бодалын тускай бүүдүштүр орус шүлүкчү шымы-биле көргүзүп турган. Ын-чалза-даа ол бодунуң бодалы-биле, сеткил-сагыш илердир чоргал-дары-биле чаа совет амырлар-дын талазына турганын оон чо-гаалдары илеретип турар.

В. И. Ленинниң мөңөзүн Есенин-ниң сеткил-сагымынга хой чүдү-дери хайныктырган. «Правда» солунуң корреспондент билдир-биле колонналарын залга шү-лүкчү баргаш, мөңөз башкыны мага-бодунуң чанынга каш ша-кта турган.

Орус революциянын мадырла-рына болгон оон баштыкчызы улут Ленинге шүлүкчүнүң ханы хүндүлгелин, чартыгына чурт эвээш чоргаларын, көдөзө айгы демиселиниң чурумалын Есенин-ниң шүлүкчүлдеринде совет киж-илер көрүп, билп турар. Ыдыг чогаалдарга «Чүрбү алдының ду-гайында баллада», «Черинг капи-таны», «Улут поход дугайында ыр», «Совет Русь», «Анна Снеги-на» болгон оон-даа өскөлөр ха-мааржыр.

1924—1925 чылдар — Есенинниң чогаалкыч чединшижериниң эң бедик чадзынын үеи болган. Ын-ла үеиниң дүргүзүндө ол чус чыгыш шүлүктөрүн бижээ. Ол дээр 1918 чылдан 1924 чылга

чедир оон парлаттыг шүлүк-теринден ийи катал хой болганы ол.

Есенинниң эң аңаа шүлүктери амгы-даа хүндөдө ужуз-дузалыг шыкымнай, совет чогаалдын үн-елг эртинең болуп турар. Оон чо-гаалдары СССР-ге 70 катал 5,620 муң нити тиражыг кылдыр орус адамын бодунуң өскө-даа совет улаустарын дымдалында үн-гүзүлүн ол дугайын сан-чурагай-тын дым-биле чугаалап турар-дыр. Оон чамдык шүлүктери ты-ла дымга баш очулдуруттуган, солунарга үнген болгон унуп турар.

Тываның шүлүкчүлери орус бол-гаш өскө-даа совет улаустарын чогаалдарында өөренип турар. Ынчалга бистер Төрзөн чурту-вуска, улут совет улаузувуска есенинниң эзу-биле ынакшып, амы-дыралды есенинни арга-биле хан-дыр билп өөренир хүлээлгелг бис.

Сергей Александрович Есенин-ниң төртүтүнгөн хүнүндө бээр 70 чыл оон таварыштыр РСФСР-нин Културга министрствозунуң шийтпир-биле шүлүкчүнүң төрзөн черинде (амгы Есенин суурда), оон чурттап турган, бажымынга турсакаал музейин амыдар. Ол дээрге Сергей Есенинни совет улау-стун бедил-биле үнелеп тура-ры-дыр.

Есенинниң чогаалдары бистер-ге, коммунисттиг ниятиледиле тур-гузуу турар кижилерге чок. Ын-чалга ол бистин-биле кады чан-гыс чыксаалда чоруп турар.

Б. ХӨВЕНМЕЙ.

СОВЕТ ШҮЛҮКЧҮ

даа Европаның эвээш каш чурт-тарына болгон АКШ-ка Есенин аян-чорук кылп чорда, совет па-триотизмин дугайында бодал, со-циализм тургузуу турар улут чурт-тун огул мен дээр чоргалар оон сеткил сагымынга улам кытма-ган.

Эрги делегей буступ, чаа делегей төртүтүлүп турар чылдарда хуу тараачын чоңунуң күзөл бодалын тускай бүүдүштүр орус шүлүкчү шымы-биле көргүзүп турган. Ын-чалза-даа ол бодунуң бодалы-биле, сеткил-сагыш илердир чоргал-дары-биле чаа совет амырлар-дын талазына турганын оон чо-гаалдары илеретип турар.

В. И. Ленинниң мөңөзүн Есенин-ниң сеткил-сагымынга хой чүдү-дери хайныктырган. «Правда» солунуң корреспондент билдир-биле колонналарын залга шү-лүкчү баргаш, мөңөз башкыны мага-бодунуң чанынга каш ша-кта турган.

Орус революциянын мадырла-рына болгон оон баштыкчызы улут Ленинге шүлүкчүнүң ханы хүндүлгелин, чартыгына чурт эвээш чоргаларын, көдөзө айгы демиселиниң чурумалын Есенин-ниң шүлүкчүлдеринде совет киж-илер көрүп, билп турар. Ыдыг чогаалдарга «Чүрбү алдының ду-гайында баллада», «Черинг капи-таны», «Улут поход дугайында ыр», «Совет Русь», «Анна Снеги-на» болгон оон-даа өскөлөр ха-мааржыр.